

Βαν Γκογκ - Γκογκέν: υπάρχει κοινό υπόστρωμα κάτω από τη δημιουργία και την παράνοια;

Όταν ο Βίνσεντ έκοψε το αυτί του

«ΕΚΕΙΝΟΙ ΟΜΩΣ ΠΟΥ ΖΟΥΝ ΣΤΗΝ ΚΩΦΗ ΤΟΥ ΞΥΡΑΦΙΟΥ ΕΧΟΥΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΝΑ ΒΛΕΠΟΥΝ ΠΙΟ ΜΑΚΡΙΑ. ΟΙ ΓΡΗΓΟΡΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ, ΟΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ ΜΕΤΑΞΥ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΠΟΥ ΚΑΝΕΝΑΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΣΕ ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΕΝ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΚΑΝΕΙ, Η ΟΞΥΤΗΤΑ ΤΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΔΥΝΩΝ, ΟΛΑ ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΤΑ ΚΑΥΣΙΜΑ ΓΙΑ ΕΝΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ ΤΑΞΙΔΙ. Η ΠΑΡΑΝΟΙΑ ΤΩΝ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩΝ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΛΥΤΑ ΜΥΘΙΚΗ»

Γράφει ο Πέτρος Τατσόπουλος

Ισως στη λαϊκή μυθολογία να μην προσγγίζει κανένας το σπρερέτυπο του τρέλου καλλιτέχνη περισσότερο από τον Ολλανδό ζωγράφο Βίνσεντ Βαν Γκογκ (1853-1890). Διόλου περίεργο, αφού και η ίδια του η μητέρα τον θεωρούσε παρανοϊκό - «θα ζήτούσα από τον Κύριο να τον πάρει μαζί Του», έγραφε στον μικρότερο αδελφό του Τέο (και, κατά ανορθόδοξο τρόπο, «προστάτη» του μεγαλύτερου), λίγες μόλις ημέρες μετά τον αυτοακρωτηριασμό του Βίνσεντ -, καθώς και οι θορυβημένοι γείτονές του στο Αρλ της Προβηγκίας, στη Νότια Γαλλία, που μάζεψαν υπογραφές για να τον διώξουν από το «κίτρινο σπίτι» του και, ει δυνατόν, να τον εγκλείσουν σε ψυχιατρικό άσυλο: «[...] Έχει φανερώσει εδώ και καιρό, και σε αρκετές περιπτώσεις ξεκάθαρα, σημάδια πως δεν έχει σώας τας φρένας. Είναι επιρρεπής στο ποτό κι όταν πίνει, έρχεται σε μια κατάσταση υπερδιέγερσης που δεν ξέρει ούτε τι λέει ούτε τι κάνει. Η ασάθειά του τρο-

Martin Geyford

ΤΟ ΚΙΤΡΙΝΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΤΦ. ΔΗΜΗΤΡΑ ΒΕΛΑΣΣΑΡΙΟΥ
 ΕΚΔ. ΙΝΑΚΤΟΣ 2008
 ΣΕΛ. 320,
 ΤΙΜΗ: 19,40 ΕΥΡΩ

μάζει όλους τους κατοίκους του τετραγώνου και περισσότερο απ' όλους, τις γυναίκες και τα παιδιά».

Ο συγκατοίκος

Δεν τον θεωρούσαν όμως ψυχικά διαταραγμένο μονάχα οι απλοί επαρκιώτες, οι κατά τεκμήριο αντίκαιο να εκτιμήσουν το έργο του. Τον θεωρούσε και ο πρόσκαιρα συγκατοίκός του - από τον Οκτώβριο ως τον Δεκέμβριο του 1888 - επιφανής ζωγράφος Πολ Γκογκέν (1848-1903). Ίδου πώς σχολίασε τον θάνατό του, τέλη Ιουλίου του 1890, δύο μόλις ημέρες έπειτα από μια αποτυχημένη απόπειρα αυτοκτονίας (οι επιπλοκές της οποίας, ωστόσο, τον έστειλαν στον τάφο): «Όσο στενόχωρος και αν είναι αυτός ο θάνατος, δεν θορνώ, γιατί ήξερα πως θα συνέβαινε, και ήξερα πόσο υπέφερε αυτός ο δυστυχισμένος φίλος παλεύοντας με την τρέλα». Παραμένει εν τούτοις αναπάντητο το ερώτημα: το έργο του Βαν Γκογκ ήταν απότοκο της τρέλας ή ανάκωμα στην τρέλα; Ο Βρετανός κριτικός τέχνης Μάρτιν Γκέιφορντ, ο συγγραφέας του *Κίτρινου σπιτιού*, δεν διατάζει να γνωμιστούμε: «Από μια άποψη, ο Γκογκέν τον παρεξήγησε. Ο Βίνσεντ δεν ήταν

Βαθύτατα ενοχικός ο πρώτος, πριμιτίβ ερωτικός ο δεύτερος

Η συγκατοίκηση ξεκίνησε με πρωτοβουλία του Βίνσεντ Βαν Γκογκ που θαύμαζε απεριόριστα τον Γαλλο-Περουβιανό Πολ Γκογκέν και σκόπευε, καλώς εχόντων των πραγμάτων, να χρησιμοποιήσει αργότερα το «κίτρινο σπίτι» ως έδρα μιας αυτόνομης κι αυτοσυντήρητης κοινότητας ζωγράφων (οι αναγνωρισμένοι θα κάλυπταν και τα έξοδα των αγνώστων ακόμη συναδελφών τους). Μισο-σοσιαλιστικό, μισο-χριστιανικό, το όραμα του Βαν Γκογκ σκόλωσε ναυρίς ναυρίς στις αγεφύρωτες διαφορές ιδιοσυγκρασίας με τον Γκογκέν - βαθύτατα ενοχικός ο πρώτος, πριμι-

τίβ ερωτικός ο δεύτερος - και οδηγήθηκε σε αδιέξοδο, με αποκορύφωμα τον αυτοακρωτηριασμό του αριστερού αυτιού του Βαν Γκογκ που, πέραν των άλλων, επέσπευσε και την αναχώρησή του Γκογκέν από το «κίτρινο σπίτι». Πολύ ψυχραμα κατόπιν, ο Βαν Γκογκ πήρε το αυτί του και το δώρισε σε μία από τις πόρνες - «κυρίες του ελέους» - που επισκεπτόταν τακτικά (η οποία φυσικά και λιποθύμησε). Έκτοτε τέθηκε υπό διαρκή ιατρική παρακολούθηση - ανεντιψυχώς, καθώς έμελλε σύντομα να αποδειχθεί.

Εάν ο Βαν Γκογκ ζούσε εκατό χρόνια αργότερα, θα θεραπευόταν από την «ασθένειά» του; Ο Γκέιφορντ αναδιατυπώνει το ερώτημα: σίγουρα θα μπορούσε, αλλά θα ήθελε άραγε να θεραπευτεί; Μήπως μαζί με κείνον «θεραπευόταν» και το έργο του από τα σημάδια της καλλιτεχνικής μεγαλοφυΐας; «Η ερώτηση δεν είναι ρητορική. Τα χάπια [λιθίου] θα μείωναν τον ψυχικό του πόνο, αλλά πολλοί [δημοκρατικής προσωπικότητας] συγγραφείς και καλλιτέχνες που έκαναν τη θεραπεία, γρήγορα τη σταμάτησαν. Τους έλειπε η έξαψη των "ανεβασμένων" συναίσθημάτων [...] όταν "το αίμα μετατρέπεται σε φλογόβολο δύναμη". Η λογική ήταν γι' αυτούς μια πολύ "επίπεδη" κατάσταση».

Αριστερά, ο Βίνσεντ Βαν Γκογκ σε αυτοπροσωπογραφία του αφερωμένην στον Γκογκέν το 1888. Δεξιά, αυτοπροσωπογραφία του καλλιτέχνη μετά τον αυτοακρωτηριασμό του αυτιού του, το 1889

ένας εμπνευσμένος, τρελός καλλιτέχνης. Ήταν ένας θαυμασμός ζωγράφος που προσπαθούσε εναγωνίως να μη χάσει τα λογικά του. Έβλεπε τον κόσμο με σπάνια ένταση, κάτι που μετέφερε και στα έργα του. Και μόνον όταν παρατηρούσε και ζωγράφιζε, γνώριζε πόσο ευχάριστη του έδινε αυτή η ικανότητα της βασιανισμένης φύσης του».

Το επεισόδιο

Όπως οι συμπατριώτες του δημοσιογράφοι Ντέιβιντ Εντμοντς και Τζον Αϊντνίνου στα έξοχα βιβλία τους *Η οργή του Βιγκενστάιν* και *Ο σκύλος του Ρουσό* (αμφότερα θα τα βρείτε στις Εκδόσεις Πατάκη), έτσι και ο Μάρτιν Γκέιφορντ απομονώνει ένα συγκριτικά δευτερεύον επεισόδιο από τη ζωή δύο κορυφαίων ζωγράφων - την εφήμερη συγκατοί-

κήσή τους στο «κίτρινο σπίτι» - και γύρω από αυτό υφαίνει ένα υβριδικό αφήγημα με δάνεια τόσο από την ιστορία της τέχνης (παρακολουθούμε το λυκόφως του εμπρεσιονισμού και την αυγή του μετεμπρεσιονισμού), την ψυχιατρική (οι διάφορες εκτιμήσεις για την «ασθένεια» του Βαν Γκογκ, με κυρίαρχη την εκτίμηση για μανιοκατάθλιψη), ακόμη και με ιστορίες που στοίχειωναν εκείνες τις ημέρες τα αστυνομικά δελτία Γαλλίας και Βρετανίας, όπως των δολοφόνων Πράντο (ο Γκο-

γκέν παρακολούθησε τη δημόσια καρατόμησή του) και - Τζακ του Αντεροβγάλτη ή με τα έργα του Εμίλ Ζολά και του Γκι Ντε Μοπασάν που επηρέασαν βαθύτατα τον ψυχισμό του «βιβλιοφάγου» Βαν Γκογκ.

Το πορτρέτο του καλλιτέχνη. Λεπτομέρεια από αυτοπροσωπογραφία του Πολ Γκογκέν (1893-94)